

ЗАЩИТЕНИ ДИСЕРТАЦИОННИ ТРУДОВЕ

През 2022 г. в катедрата по „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ успешно представи и защити своите научни изследвания и придоби образователна и научна степен „доктор“

Стоянова, Ива Стоянова. *Националният исторически разказ за българското Възраждане: репрезентации в Националния исторически музей*. научен ръководител доц. д-р Десислава Лилова. София, 2022. <http://hdl.handle.net/20.500.12641/32269>

НАЦИОНАЛНИЯТ ИСТОРИЧЕСКИ РАЗКАЗ ЗА БЪЛГАРСКОТО ВЪЗРАЖДАНЕ: РЕПРЕЗЕНТАЦИИ В НАЦИОНАЛНИЯ ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ¹

ИВА СТОЯНОВА

Iva Stoyanova. THE NATIONAL HISTORICAL NARRATIVE OF THE BULGARIAN REVIVAL: PRESENTATIONS AT THE NATIONAL MUSEUM OF HISTORY

Дисертационният труд „Националният исторически разказ за българското Възраждане: репрезентации в Националния исторически музей“, с научен ръководител доц. д-р Десислава Лилова, е разработен в рамките на докторантска програма „Книгознание, библиотекознание, библиография –

¹ **Стоянова, Ива** Стоянова. *Националният исторически разказ за българското Възраждане: репрезентации в Националния исторически музей*. Научен ръководител доц. д-р Десислава Лилова. София, 2022. <https://ras.nacid.bg/dissertation-preview/70745>

междусекторни ресурси: библиотеки-музеи-архиви“. Защитен е през 2022 г. по професионално направление 3.5. *Обществени комуникации и информационни науки*.

Разработката изследва националния исторически разказ за българското Възраждане, според постоянната експозиция „Българско възраждане XVIII–XIX век“ на Националния исторически музей и нейното развитие от създаването на музея през 1973 г. до днес; разглежда нови възможности за актуална музейна репрезентация на историческия период в контекста на общоевропейските процеси, протичащи по сходен начин.

Изборът на темата е мотивиран от актуалността на въпроса за адекватното представяне на културно историческото наследство пред съвременната публика, модернизирането по отношение на „езика“ на така наречените „институции на паметта“, и по-специално музеите, и не на последно място е провокиран от личната ми заинтересованост като дългогодишен уредник в Националния исторически музей – специалист в областта на българското национално Възраждане.

Националният исторически музей на България е институция с повече от 45 години опит в „разказването“ на българската история, с утвърдено място в националната музейна мрежа и със значително влияние в българското обществено пространство. Музеят, директно или чрез средствата за масова информация, е фактор в оформянето на мироглед по отношение на възприемането на българската история у българите и чуждестранните гости, което изисква непрестанно актуализиране на историческия разказ, както спрямо новооткрити артефакти, така и по отношение на музейните изразни средства.

Изследването проследява историята на институцията и на нейната експозиция, по-конкретно за Възраждането, за да установи тенденции в това „как се мисли Българското възраждане“ в музейна среда и да потърси адекватно съвременно решение под формата на идейна музейна концепция с приложен характер. За постигането на тази цел са изпълнени няколко задачи: установени са профилът и функциите на Националния исторически музей – София, като се проследява историята на създаване и развитие на институцията в съпоставка с други национални исторически музеи от региона на Централна и Югоизточна Европа, с акцент върху постоянните им експозиции; анализиран е националният исторически разказ за българското Възраждане въз основа на постоянната експозиция на Националния исторически музей от създаването му до днес; проследени са съвременният дебат по темата в научните среди и съвременните експозиционни практики на исторически музеи от региона на Централна и Югоизточна Европа, за да се постави музейният разказ за Българското възраждане в контекста на общоевропейското и османското културно историческо наследство. На база на събраната, систематизирана и ана-

лизирана информация е предложена актуална идейна концепция за репрезентация на българското Възраждане в постоянната експозиция на Националния исторически музей – София.

В разработката е използван комбиниран изследователски подход: издирени са и са проучени документални сведения за историята на Националния исторически музей – София; проведени са широка серия от лични интервюта с бивши ръководители и служители на музея – документирането на тези устни сведения и спомени не е правено в пълнота досега; систематизираните сведения за промените в експозициите на НИМ са подложени на контекстуален анализ, за да се хвърли светлина върху историческата рамка, която е определяла всяка една от концепциите на музейните специалисти; този анализ е обогатен със съпоставителна перспектива – експозиционните политики на музеите в Централна и Югоизточна Европа от 70-те години на XX век до днес; и най-сетне е предложен проект за музейна репрезентация на историческия разказ на Възраждането, който е съобразен със спецификата на фондовете на НИМ и заедно с това съчетава нови методи в музеологията (виртуализация, дигитализация, култура на участието) и историографията (история на всекидневието, история на колективната памет, преплетени истории).

Първа глава – *Националният исторически музей: концепции и модели в Централна и Югоизточна Европа* изяснява смисъла и съдържанието на понятието „национален исторически музей“, на база на някои от функциониращите исторически музеи със ранг на национални. Разгледани са институциите, които се грижат за музейното представяне на собствената история на някои страни, които създават свои национални държави в следствие на отделянето им от/ или разпадането на имперски държавни формирания през XIX век.: Чехия, Унгария, Хърватска (с общо австрийско наследство) и Гърция, Сърбия (с общо османско наследство).

Във втора глава – *Национален исторически музей – София: развитие на концепцията* са разгледани историята на създаването на музея и организирането на историческия разказ в експозицията с оглед на конкретната ситуация в страната по това време. Проследено е развитието на институцията в две основни линии – на идейно-тематично ниво и на ниво експозиционно проявление: музеят като концепция от една страна и музеят като експозиция в нейната цялост от друга.

Трета глава, наречена *Формирането на нациите (XIX век) като обект на репрезентация в музеите от Централна и Югоизточна Европа* обогатява представянето на постоянната експозиция за българското Възраждане в НИМ чрез съпоставка. Националният исторически разказ е поставен в контекста на една по-обща картина, представяща водещи тенденции в експозиционната практика на някои европейски музеи – вниманието е насочено към аналогични и/или контрастни тенденции в експозиционната политика на музеите в

Централна и Югоизточна Европа от 70-те години на XX век до днес. Представени са музейните разкази за формирането на чешката нация, на унгарската нация, на хърватската, сръбската и гръцката нации.

Глава четвърта разисква *Българското Възраждане – национален исторически разказ и музейни репрезентации*. Интерпретирани са понятията: разказ, исторически разказ, национален исторически разказ, музеен разказ, експозиционен разказ.

Представени са съвременни тенденции при проучването на процесите по оформянето на националната идентичност през XIX в.: стремеж за комплексно изследване на периода; полемизиране на определени теми, смятани до неотдавна за „свещена територия“ (напр. въпросът с наличието на българска нация, схващана като фиксирана общност с твърд състав и отличителни характеристики за времето от средновековната българска държава до настоящия момент); търсенето на нови посоки в изучаването на факторите за формиране на национална идентичност – възрожденските процеси като част от общото балканско развитие в границите на Османската империя и връзката (взаимната зависимост) на българите с останалите етноси при оформянето на националния им облик.

Експозиционните репрезентации на историческия разказ за формиране на националната идентичност в НИМ са разделени на три периода, според обективните промени в историята на институцията: Възрожденското минало като героика – временните изложби на НИМ (1973–1983); Културна сакрализация: първата постоянна експозиция „Българско възраждане“ (1983–1998); Експозиция „Българско възраждане“ в Резиденция „Бояна“ (2000–2021) – галериен подход и ретроградност в посланието.

Петата глава е със заглавие *Авторски идеен проект: как да репрезентираме Възраждането в НИМ?* и представя съвременната „картина“ в сферата на музейните изследвания и на музейното дело под формата на „добри практики“ като пример за успешно реализирани постоянни експозиции и временни изложби. Завършва с авторски идеен проект за съвременен възрожденски исторически разказ в залите на Националния исторически музей.

В *авторската концепция* са предвидени редица музеоложки похвати за осъвременяване на историческия разказ: Въвеждането и прилагането на съвременни технологии при представянето на движимите културни ценности, създаване на виртуални изложби, допълващи основния разказ; Достъп на публиката до образователни и културни ресурси – разнообразяване на традиционните форми на екскурзоводна беседа, интерактивно участие; Интегриране на музеите в системата на образованието – разработване на учебните програми съвместно със средни и висши училища, провеждане на тематични уроци и лекции, ателиета, семинари; разработване на програми за игрово обучение за възрастови групи от детски градини и начални училища (лятна школа и

др.); Оптимизиране на съвместната работа в рамките на националната музейна мрежа – обмен на информация, идеи, познания, умения и квалификации за постигане на максимален ефект при създаването на качествен и конкурентоспособен научен и културен продукт.

Формулирана е основата на една съвременна концепция за националния исторически разказ за българското Възраждане, която обхваща основните идеи и събития в развитието на българското общество през XVIII–XIX в., с представа за естествените и логически връзки с процесите от предходния период (XV–XVII в.) и представянето на комплексна картина на възрожденската епоха, като свързаност с аналогични процеси у съседните народи.

Използван е историко-музеоложки подход, който съчетава историко-хронологичния с тематико-типологичния принцип на експониране. Представен е план на структурата на постоянната експозиция на НИМ, посветена на възрожденската епоха: Големият разказ за нацията и нейната идентичност – конкретни експонати-оригинали; Малките (биографични) разкази за нацията и нейната идентичност – тематични „джобчета“; Балкански диалози – като допълнителен панел – култура на участие и интерактивност; Тематични акценти: стопанско развитие, изкуство, народни вярвания – по периферията на експозицията; Голямата тема за църквата като тема-връзка с предходния период; Българската нация и световната политика през периода на Възраждането – графично представяне; Темата за Руско-турската война от 1877–1878 г. – като отделен панел; История на всекидневието – етнографски предмети, снимки и гравюри, ежедневни дейности и празници с интерактивно участие; Временни изложби; филми или снимки от етапите от работата на музейните специалисти по подготовката на експозицията; Темата за жените през Възраждането с възможни избори: част от общия експозиционен разказ или отделно обособен тематичен панел.

В заключение са изяснени въпросите: Каква е репрезентацията на българското Възраждане в залите на Националния исторически музей; Какво всъщност представлява един Национален исторически музей; Каква е историята на възникване на няколко европейски национални исторически музея; какви са съвременните теоретични разработки и експозиционни практики при репрезентиране на българското Възраждане и европейския XIX век.

Предложен е модел за съчетаване на модерните музеоложки методи и класически експозиционни похвати за изграждане на образователно плътен и емоционално и интелектуално въздействащ разказ за българското Възраждане в НИМ, за да не изглежда епохата като застинал тържествен паметник, а да отразява началото на модерността, в която продължаваме да живеем и началото на формирането на националната идентичност, която продължаваме да носим.

В края на 2023 г. екип от Националния исторически музей реализира проект по възстановяване и осъвременяване на музейния разказ за българите през османския период XV–XVII в. и Българското Възраждане XVIII–XIX в. в зала 4 на музея, при който голяма част от теоретичните разработки от идейната концепция на настоящия дисертационен труд са приложени на практика. Експозицията е отворена за посетители от 1 ноември 2023 г.